

ONKO HYVYYS IDEALISMIA?

Merja Anis, VTT, sosiaalityön professori, Turun yliopisto

Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki & Tiina Lehto-Lundén & Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Gaudamus, Helsinki. 2016, 360 s.

Otsikossa esitetyn kysymyksen lisäksi *Vastavuoroinen sosiaalityö*-kirjan tekijöiden lähtökohtina on ollut seuraavallaisia ajatelmia: onko pahaan vastattava vain pahalla? Voiko pahoinvointia poistaa? Onko edelleen löydettävissä yhteisiä periaatteita, joiden pohjalta voidaan luoda kansalaisten hyvinvointia tukevaa yhteiskuntaa? Onko hyvinvointivaltion periaatteiden murenemisella yhteyttä siihen, että sosiaalityön yhteiskuntapoliittinen tehtävä on korostunut 2000-luvulla?

Kirja pyrkii kirkastamaan sosiaalityön yhteisöllistä ja yhteiskuntapoliittista luonnetta ja herättämään keskustelua yhteiskunnallisesta välittämisestä ja hyvän tekemisestä. *Vastavuoroinen* teoreettisen tarkastelun avulla paikannetaan sekä sosiaalityötä tieteenalana että sosiaalityön yhteiskunnallista ja ammatillista tehtävää. Tämä luontevalta ja itsestään selvältäkin vaikuttava yhteys sosiaalityön ja vastavuoroinisuuden idean välillä saa kirjassa moninaisia merkityksiä ja ulottuvuuksia.

Kirjan tavoitteet ovat kunnianhimoiset. Tavoitteena on ollut sekä pitkäikäinen käsikirja että moniääninen kokonaisuus, joka kurkottaa sosiaalityön tulevaisuu-

teen. Kirjoittajina on 26 sosiaalityön ja sosiaalitieteiden tutkijaa, opettajaa ja käytännön toimijaa. Jokainen kirjoittaja soveltaa omaa näkökulmaansa vastavuoroinisuuteen. Sosiaalitoimen asiakkaita on pyydetty mukaan välittämään kokemuksiaan valokuvien ja ajatelmien.

Kirjan eetoksena on muistuttaa hyvinvoinnin merkityksistä muunakin kuin aineellisena elintasona ja julkisuudessa painottuvana talouspoliittisena kysymyksenä; Allardtin määrittelemistä hyvinvoinnin ulottuvuuksista yhteyssuhteet nähdään lähimpänä vastavuoroinisuuden ideaa. Jonkinasteinen vastavuoroinisuus on siis ihmissuhdehyvinvoinnin ehdoton edellytys, kirjassa todetaan. *Vastavuoroinisuus* lujittaa ihmissuhteita, lisää luottamusta, kasvattaa kulttuurista ja sosiaalista pääomaa, mutta voi myös särkyä tai saada kielteisiä muotoja. Käsitteen merkitys on hyvin tilannesidonnainen ja monitasoinen. Kirjassa käsite on otettu hyvän tekemisen käyttöön hyvinvoinnin lisäämisen merkityksessä.

Rakenteellisesti kirja jakautuu kolmeen osioon. Ensimmäisen osion teemana on sosiaalityön yhteiskunnallinen eetos. *Vastavuoroinisuuden* tarkastelu lähtee kuitenkin liikkeelle arkisemmista asioista käsitteen kulttuurisesti määräytyvien muotojen pohdinnalla. Esimerkkinä on niinkin tavallinen tapahtuma kuin kahvin ostaminen kahvilassa. Suomessa tyypillistä ”niukkaa” vastavuoroinisuuspuhetta verrataan englannin kielen luonteviin, kohteliaisuutta merkitseviin ilmaisuihin.

Sosiaalisessa kanssakäymisessä ilmenevästä tapakulttuurista siirrytään nope-

asti sosiaalipoliittisen vastavuoroisuuden tarkasteluun, mikä konkretisoituu tulonsiirtojen muodossa. Sosiaalipoliitiikan ja sosiaalityön suhdetta etsitään universalismin ideasta, joka tuo esiin yhteiskunnan ja kansalaisten oikeuksien suhteen: kenellä on oikeus saada yhteisesti rahoitettuja etuuksia ja palveluja? Vastavuoroisuus nähdään myös neuvottelusuhteena, jonka avulla ihmiset tavoittelevat hyvinvointia.

Kirjan toinen osio paneutuu ammattieettisiin suhteisiin, vuorovaikutukseen ja viestintään. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän dialogista suhdetta tarkastellaan yhteiskunnallisena, institutionaalisenä, ammatillisena ja vuorovaikutuksessa rakentuvana suhteena sekä edellytyksenä sosiaalityön tavoitteiden toteutumiseksi. Suhdetietyön viitekehykseen asettuvat kirjassa myös ajallisuuden tarkastelu, sosiaalityöntekijöiden ammattidentiteetti ja työhyvinvoinnin yhteys, kulttuurienväläinen kompetenssi sekä dokumentointi osana sosiaalityön tiedonmuodostuksen prosesseja.

Kolmannessa osiossa suunnataan katsetta tulevaisuuteen erittelemällä käytännön toimintaa ja tekoja joidenkin sosiaalityön erityisalueiden ja -kysymysten näkökulmasta. Lasten ja nuorten kanssa tehtävä työ sekä moniammatillinen sosiaalinen kuntoutus ovat substansseina päässeet kirjaan mukaan. Toimintojen näkökulma käsittää niin ikään monialaisessa ja -ammatillisessa yhteistyössä tarvittavan dialogisuuden sekä sosiaalityön johtamis- ja substanssiosaamisessa tarvittavan asiantuntijuuden tarkastelun: millä tavoin erilaiset asiantuntijuudet saadaan ammatillisissa suhteissa mahdollisimman hyvin käyt-

töön vastavuoroisuuden ajatusta hyödyntämällä?

Kirjan loppua kohden teemoina ovat kokemusasiantuntijuus ja kriittisesti tuotettavan vaikuttavuustiedon merkitys sosiaalityössä. Tässä korostetaan sellaisen vaikuttavuustutkimuksen edistämistä, jonka ensisijaisina edunsaajina ovat asiakkaat ja palvelujen käyttäjät, sosiaalityön kehittäminen ja sosiaalityötä koskeva päätöksenteko. Siihen tarvitaan vuorovaikutuksellisia, tulkinallisia ja kriittisesti tuotettavan vaikuttavuustiedon menetelmiä.

Moniäänisyys konkretisoituu kirjan erilaisina ja -tyylisinä teksteinä. Alkuosa etenee loogisesti, mutta loppua kohden kokonaisuus on hajanaisempi sisällöltään ja tyyliltään. Sosiaalityön kirjo ei eri sisältöalueiden muodossa laajemmin pääse esille, vaikka takakannessa näin lupailaankin. Kirjan luonnehdinta sosiaalityön peruskysymysten käsikirjana ei tästä syystä olekaan ihan osuva. Yleisempiä, eri osa-alueita leikkaavia teemoja, kuten vuorovaikutusta, kuuluksi tulemistä ja yhteisön jäseneksi tunnustamista on sen sijaan tarkasteltu moniulotteisesti.

Kirja ei varsinaisesti tarjoa sellaista uutta tietoa, jota ei olisi jo aiemmin eri yhteyksissä tuotu esille. Sen sijaan teos kokoaa vastavuoroisuuden idean ympärille sosiaalityön teoreettista, yhteiskuntafilosofista, sosiaalipoliittista ja sosiologista sekä ammatillista ja eettistä keskustelua eri ajoilta, eri näkökulmista ja tasoilta. Tällaisten sosiaalityön lähtökohtia käsittelevien, perusoppikirjoiksi soveltuvien teosten tarve on sosiaalityön opetuksessa huomattu, ja kirja on

ehdottomasti hyödyllistä luettavaa sosiaalityön opiskelijoille heti opintojen alkuvaiheessa. Teoksen alkuosa (sivut 1–147) onkin heti kirjan valmistuttua päätynyt sosiaalityön oppiaineen pääsykoekirjaksi.

Myös sosiaalityön ammattilaisten soisottavan kirjan luettavakseen, sillä siinä palataan sosiaalityön eri suunnista lähteville juurille ja peilataan niitä nykyisyyteen. Kirjan lähtökohdat kytketään muun muassa uusliberalististen asenteiden ja politiikan nousuun. Hyvinvointivaltion periaatteiden murentuminen korostaa sosiaalityön käytäntöpoliittista tehtävää ja rakenteellisen sosiaalityön merkitystä. Loppujen lopuksi kirjan teemat palautuvat sosiaalityön erityiseen yhteiskunnalliseen velvoitteeseen parantaa niiden ihmisten elämäntilannetta, jotka elävät haavoittavissa oloissa tai tarvitsevat tukea selvitäkseen vaikeista elämäntilanteista.

Tämä sosiaalityön perustehtävä ja vastavuoroisuuden idea herättävät ajattelemaan juuri tässä ajassa hyvin vakavia yhteiskunta- ja ammattieettisiä kysymyksiä tilanteissa, joissa tuki- ja palvelujärjestelmä ei tunnista kaikkia apua tarvitsevia ihmisiä. Hyvinvointipolitiikan ja -järjestelmän vastavuorottomuus suhteessa uudenlaiseen tilanteeseen konkretisoituu karulla tavalla erityisesti monien turvapaikanhakijoiden ja paperittomien ihmisten kohtelussa. Sosiaalityöntekijät ovat pitkälti oman henkilökohtaisen ammattietiikkansa varassa, kun joutuvat pohtimaan hyvän tekemisen mahdollisuuksia avun tarvitsijoita ulos sulkevassa järjestelmässä. Vastauksia löytyy Vastavuoroinen sosiaalityö -kirjankin tarjoamista sosiaali-

työn peruslähtökohdista, mutta näiden lähtökohtien reflektiivinen tarkastelu suhteessa uusiin sosiaalityötä koskeviin kysymyksiin jää kirjassa rajalliseksi. Sosiaalityö sekä tuki- ja auttamisjärjestelmä laajemmin ovat nimittäin myös perustavalla tavalla uudenlaisen pohdinnan tarpeessa: milloin ja miten hyvää tekevä vastavuoroisuus voi ulottua globaalin, ylijärjestyksen ihmisyden tunnustamiseen ja kunnioittamiseen?

IHMISTEN VÄLINEN VÄKIVALTA – EROJA JA YHTÄLÄISYYKSIÄ PAIKANTAMASSA

Sisko Piippo, YTM, yliopisto-opettaja (ma.), Itä-Suomen yliopisto

Marita Husso & Tuija Virkki & Marianne Notko & Helena Hirvonen & Jari Eilola (toim.): *Interpersonal Violence. Differences and Connections*. Routledge, London. 2017, 238 s.

Ihmisten välinen väkivalta on globaali ilmiö ja ihmisoikeusloukkaus. Kuten *Interpersonal Violence* -teoksen kirjoittajat osuvasti toteavat, aihe on kuitenkin sivuutettu niin yksilöllisenä kokemukseksi, institutionaalisenä ja kulttuurisena ilmiönä kuin tieteellisenä tutkimuskohteenakin.

Kirjassa ihmisten välinen väkivalta kumpuaa sosiaalisesta, kulttuurisesta ja historiallisesta tulokulmasta. Nämä antavat ihmisten väliselle väkivallalle toisistaan poikkeavan, mutta myös yhtäläisen merkityksen ja voiman, joiden luvataan käyvän keskustelua rakenteistuneen vallan, sosiaalisten suhteiden ja sukupuolittuneiden käytäntöjen kanssa.

Monitieteellinen kirjoittajakunta koostuu mm. kulttuurintutkimuksen, historian ja sosiaalitieteiden tutkijoista. Johdanto- ja yhteenvetolukujen lisäksi kirjassa on 13 artikkelia, jotka on jaettu neljään temaattiseen osaan. Tarkastelu alkaa historiasta, jonka jälkeen erilaisten kulttuurien ja suhteiden käsittelyn kautta näkökulma syvenee lopuksi siihen, miten väkivalta ilmenee erilaisissa diskursseissa. Laajoja kokonaisuuksia raamittava viitekehys esitellään johdannossa. Eroja ja yhtäläisyyksiä väkivallassa käsitellään erilaisiin tiloihin, sosiaalisiin sijainteihin, kulttuurisiin konteksteihin sekä aikaan sijoittuvana ilmiönä (spatiality-temporality). Viitekehysten toisen käsitteparin muodostavat intersektionaalisuus ja institutionaalisuus, jolloin väkivallan määrittymiseen vaikuttavat myös yhteiskunnalliset erot (mm. sukupuoli, ikä, etninen tausta, sosioekonominen asema) ja niiden leikkauspisteet sekä erilaiset instituutiot.

Kirjan ensimmäiset artikkelit käsittelevät miesten tyttöihin kohdistamaa seksuaalista väkivaltaa varhaisen modernin ajan Euroopassa (Satu Lidman), kryptisten raskauksien seurauksena tapahtuneita vastasyntyneiden kuolemia 1700- ja 1800-luvuilla (Mona Rautelin) sekä syyteeseen asettamisia kuolemaan johtaneissa lasten kuritustilanteissa esiteollisen ajan Suomessa (Anu Koskivirta). Rautelinin artikkeli havahdutti pohittimaan rikoksen ja tapaturman eroa. ”Kryptinen” tietämättömyys raskaudesta on ulottunut myös hoitohenkilökuntaan, vaikka naiset ovat hakeneet apua monenlaisiin vaivoihin. Avustamattoman synnytyksen jälkeen tapahtunut vastasyntyneen lapsen kuolema on kuitenkin nähty äidin suunnitelmal-

lisena surmantekona. Piiloraskauden keskeinen ilmiö, naisen tietämättömyys omasta raskaudestaan, on sivuutettu ja kielletty perustuen ns. notoriseen faktaan eli kiistattomana pidettyyn tosiaan, ettei nainen voi olla tietämättä, mikäli hän on raskaana. Rautelin tähdentää, että piiloraskauden mahdollisuus tulisi huomioida myös nykyisin lapsensurma-epäilyjen syyteharkinnoissa. Koskivirran tutkimuksesta puolestaan kuvautuu, kuinka patriarkaalisessa agraariyhteiskunnassa fyysinen kuritus on rikoksen sijaan ollut hyväksytty kasvatuskeino. Lapsensurmasta syytettynä oli tavallisesti kouluttamaton ja köyhä nainen, jolla ei ollut tukiverkostoa eikä yhteiskunnan hyväksymää roolia yksinäisenä äitinä.

Toinen osa laajentaa tarkastelukulmaa kulttuureihin. Käsittelyssä on kunniaväkivalta Turkissa, Namibiassa ja Isossa-Britanniassa (Sarkamo ym.) sekä lähisuhdeväkivallan lainsäädännölliset haasteet Japanissa (Mutsuko Takahashi). Regina Opukun kiinnostava artikkeli syventyy naisten naisiin kohdistamaan väkivaltaa kahdessa patriarkaalisessa yhteisössä Afrikassa. Tämä tutkimuksessa vähemmän esillä ollut näkökulma kysyy, miten naisten valta saa kasvu- alustan kulttuurisista uskomuksista sekä perinteinä pidetyistä, naisten seksuaalisuutta ja terveyttä vakavasti vaurioitavista käytännöistä ja kohdistuu hallitsemaan nuoria naisia. Lopuksi Tuija Virkki ja Maija Jäppinen toteavat tutkimuksensa perusteella, ettei Venäjän ja Suomen ammattilaisten puheessa naista syyllistetä hänelle tehdystä väkivallasta, mutta tekijän vastuuttamisen sijaan uhrit määritetään prospektiivinen vastuu ”oikeista”, rationaalisista valinnois-

ta, toisin toimimisesta tulevaisuudessa ja siten tilanteen ratkaisusta.

Kolmas osio keskittyy erilaisiin suhteisiin väkivallan ilmenemisympäristönä. Osio alkaa Rebecca ja Russell Dobashin ansiokkaalla tutkimuksella, jossa he ovat analysoineet 243 miesten tekemää ja naisiin kohdistuvaa murhaa Isossa-Britanniassa. Erityisen kiinnostavan artikkelista tekee sen syventyminen väkivallan tekijöiden elämäntutkimukseen. Verrattuna miehiin, joiden uhri oli mies, yhteisenä tekijänä paikallistui miesten aiemmat ongelmat erilaisissa suhteissa naiskupuoleen ja kokemus teon oikeutuksesta. Huomionarvoista oli myös, että naisen murhaneet tunsivat teon jälkeen harvemmin empatiaa uhria kohtaan. Muita osion aiheita ovat uhrien tukeminen rikosprosessin aikana (Veronica Ekström), lasten kokemustiedon huomioiminen väkivaltatutkimuksessa ja interventioissa (Maria Eriksson), vertaisväkivalta slovenialaisissa kouluissa (Ana Kralj ja Tjaša Žakelj) ja iäkkäisiin naisiin kohdistuva väkivalta Portugalissa (Gil ym.).

Kirjan viimeinen, diskursseihin keskittyvä osa alkaa Stephanie Brommerin kiehtovalla artikkelilla ”Love and Fire”, jossa todetaan populaarikulttuurin sekä heijastavan että muokkaavan ymmärrystämme väkivaltaisista suhteista. Seuraavaksi Saara Jäntti analysoi Bessie Headin novellia afrikkalaisen pakolaisnaisen mielen hajoamisesta ja vajoamisesta pysyvään kodittomuuden tilaan. Päähenkilön hallusinaatiot ilmentävät toisaalta hänen etnisen taustansa historiasta kumpuavaa, kollektiivista tuskaa, toisaalta kolonialistista ja sukupuolitunutta väkivaltaa tunkeutumalla hä-

nen mieleensä ja valtaamalla sieltä käsin lopulta hänen uuden kotinsa. Täten apartheidistä alkanut kodittomuuden kokemus jatkuu. Osion ja teoksen koavassa yhteenvedossa (Husso ym.) nivotaan pääteemoja sosiaaliteoreettisen keskusteluun Bourdieun käsitteistön kautta.

Teos oli erittäin kiintoisa lukukokemus. Katsaus historiaan herättää kysymyksen, onko kehityskulku ollut kovin kaan nopeaa. Lapsiperheiden varhaisen tuen tarpeen tunnistaminen ja siihen vastaaminen ovat edelleenkin haasteita palvelujärjestelmässä. Samoin Lidmanin artikkelista välittyvä uhrien syyllistävä kohtaaminen sekä vaikeudet tekijän rikosoikeudelliseen vastuuseen saattamisessa ovat liian usein jatkumo uhrin väkivallan kokemukselle tänäkin päivänä.

Lukiessa toista ja kolmatta osaa hahmottuu, kuinka maiden välisistä, mm. poliittisista eroista huolimatta sukupuolittuneet ja sosiaaliset hierarkiat paikallistuvat yhteiseksi tekijäksi ja muovaavat osaltaan yksilöllisiä, kulttuurisia ja yhteisöllisiä motiiveja väkivallan taustalla. Aiheen laajuus näkyi paikoin hajanaisuutena temaattisten osioiden sisällä. Toisaalta tämä hajanaisuus tavoittaa jotakin keskeistä myös väkivaltailmiön perusolemuksesta. Oma, erillinen osio ammatillisista käytännöistä ajassa ja paikassa muuttuvana ilmiönä olisi ollut kiinnostava, mutta laajuutensa vuoksi vaatisi kenties oman teoksensa.

Kirja on tärkeä lisä tämänhetkiseen tutkimukseen, erityisesti väkivallan teoreettisen tarkastelun osalta. Keskiössä on sukupuolittunut väkivalta, mutta lisäksi tarkastellaan, kuinka esimerkiksi uhrin

etninen tausta, ikä ja sosioekonominen asema vaikuttavat toisiinsa ja kokemukseen väkivallasta. Etäännykö erityisesti näissä intersektionaalisissa leikkauspisteissä myös väkivallan tekijän vastuullisuus väkivallan tekoon? Artikkelit ravistelevat myyttiä lähisuuhdeväkivallasta vaiettuna perhesalaisuutena ja tekevät ilmiötä näkyväksi puuttumista vaativana, sosiaalisena ongelmana. Vaikka väkivallan tausta on institutionaalinen tai sosiokulttuurinen, on väkivalta samalla

henkilökohtainen kokemus ja tragedia. Osana yksilöllistä kokemusta myös avun hakemisen/autetuksi tulemisen mahdollisuus saa erilaisia merkityksiä ja ilmiäsun ajallisen, sosiokulttuurisen ja institutionaalisen kontekstin mukaan. Väkivaltateemasta kiinnostuneiden tutkijoiden ja jatko-opiskelijoiden lisäksi kirja olisikin tärkeää luettavaa myös käytännön työssä väkivallan osapuolia kohtaaville.